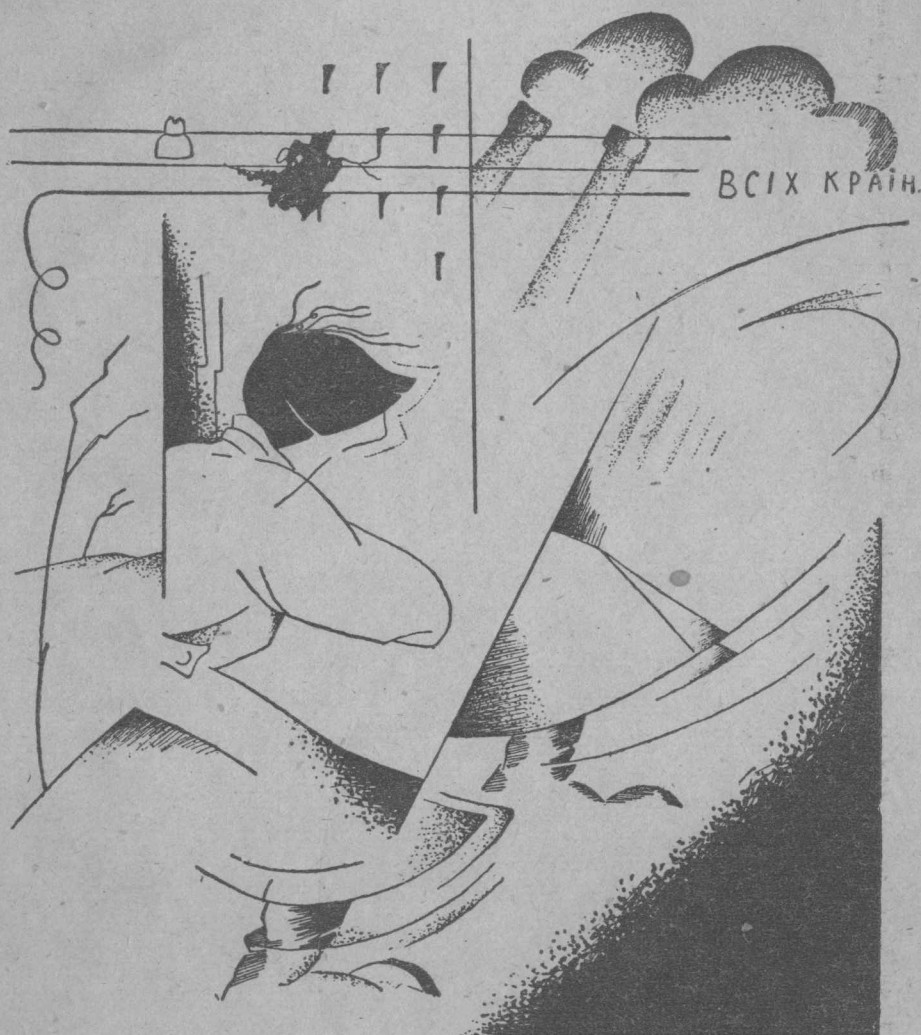


МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

КІТ У ЧОБОТЯХ



Відкіля вони вийшли: товариші Жучки? Скільки їх вийшло?

Малюнки художника Довженка (Сашка).



ГОЛОВПОЛІТОСВІТА
ВИДАВНИЦТВО „ШЛЯХ ОСВІТИ“

ПРИ НАРКОМОСВІТІ УСРР.

ХАРКІВ — 1924

Д Р У К А Р Н Я
НАРКОМОВІТИ У.С.Р.Р.
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
АКАДЕМІЇ
НАУК



МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

КІТ у ЧОБОТЯХ

Кіт у чоботях — це поетичний образ, який вживається для позначення чогось несподіваного, дивного, незвичного, а також для вираження почуттів і емоцій. Цей образ часто зустрічається в народній творчості, в поезії та в прозі.



ТЖЕ про глухе слово: Гапка.

Гапка — глухо, ми її не Гапка, а товариш Жучок. Це так, а то—глухо.

А от гаптувати — це яскраво, бо гаптувати: вишивати золотом або сріблом.

... А то буває гаптований захід, буває схід, це коли підводиться або лягає заграва.

Гаптований — запашне слово, як буває лан у вересні: або трави в сіновалах, — трави, коли йде з них дух біляплавневої осоки.

Гапка — це глухо.

Ми її товариш Жучок.

І личить.

... От вона:

Це тип: «кіт у чоботях». Знаєте малюнки за дитинства: «кіт у чоботях»? Він дуже комічний. Але він теплий і близький, як неньчина рука з синьою жилкою, як прозорий вечір в червінцях осени.

«Кіт у чоботях» — це товариш Жучок. От.

А тепер я питаю:

— Відкіля вони вийшли: товариші Жучки? Скільки їх вийшло? Га?

А пройшли вони з края в край нашу запашну червінькову революцію. Пройшли товариші Жучки, «кіт у чоботях».

... Ах, я знаю: це Жовтнева тайна. Відкіля вони вийшли — це Жовтнева тайна.

... Сьогодні в степах кінноти не чути, не бачу і «кота у чоботях».

Відкіля прийшов, туди й зник.

... Зникли, розійшлись по шляхах, по кварталах, по глухих дорогах республіки.

«Кіт у чоботях» — це муралі революції.

І сьогодні, коли голубине небо, коли вітер стиха лоскочить мою скроню, — в моїй душі васильковий сум.

?

Так! Я хочу проспівати степову бур'янову пісню цим сіреним муралям. Я дуже хочу, але —

— Я не можу: треба щоб була пісня пісень, треба щоб був —

— *Гимн.*

Тому і васильковий сум: хіба я створю гимн «коту в чоботях», щоб понести цей гимн в глухі нетри республіки?

Хіба я створю гимн?

От її одіж:

— Блуза, спідничка (зімою стара шинель), капелюшок, чоботи.

Блуза колір «хакі», без ґудзиків, колір «хакі» — це ж зелений, а вся революція стукає, дзвенить, плужить, утрамбовує по ярках, по бур'янах, біля кузні, біля шахти — де колір «хакі».

Вся революція без ґудзиків, щоб було просторо, щоб можна розправитись, зітхнути вільно на всі легені, на всі степи, на всі оселі...

— *на весь світ!*

Спідничка теж «хакі», а коли й не так, то все одно так, бо колір з бур'янів давно вже одбився в ній. Так,

і спідничка теж «хакі». Вона трішки подерта спереду, трішки ззаду, трішки по боках.

Але спідньої сорочки не видно, бо революція знає одну гармонію фарб: червіньковий з коліром «хакі», тому й сорочка була зелена — тіні з бур'янів упали на сорочку.

От.

Капелюшок... а на нім п'ятикутна зоря. Цього досить? А то ще: під капелюшком голена голова — не для моди, а для походу, для простору.

І, нарешті, —

— чоботи.

Ну тут ясно:

подивіться на малюнок, той що за дитинства.

Досить?

А тепер про її зовнішність, а потім —

— про неї...

... Зовнішність.

Русява? Чорнява?

Ясно — жучок.

А втім, це не важно....

... Очі... ах, ці очі: Я зовсім не роман пишу, а тільки *маленьку пісню*.

Але треба й про очі.

Очі —

— теж жучок.

Іще дивіться на її очі: коли на бузину упаде серпневий промінь, то теж її очі.

А от ніс (для баришень скандал!)... ніс — голівка від цвяшка: кирпатенький (Кирпик! — казали й так, не в очі тільки).

Ну, ще зріст.

Ясно: «кіт у чоботях».

А втім, я зовсім не хочу ідеалізувати товариша Жучка, я хочу написати правду про неї — уривок правди, бо вся правда, —

— то ціла революція.

Тепер мій читач чекає від мене мабуть цікавої зав'язки, цікавої розв'язки, а від «кота у чоботях» загальновизнаних подвигів, красивих рухів — іще багато чого.

Це даремне.

Ми з товаришом Жучком не міщани, красивих рухів у нас не буде: у товариша Жучка не буде. За цим звертайтеся до гитарних героїв гитарних поем.

Товариш Жучок це тільки «кіт у чоботях» із жва-вими рухами, з бузинковим поглядом, що ходить по бур'янах революції і, як мураль, тягне сонячну вагу, щоб висушити болото...

А яке — ви сами знаєте.

І тільки.

А зав'язки — розв'язки так від мене і не дочека-тесь. Бо зав'язка — жовтень, а розв'язка — сонячний вік, і до нього йдемо.

Розв'язка у гитарних поетів... От: «вони поцілува-лись, кінець», або «О, моя Дульцинею! Всажу собі оцей чингал... Умірає»...

Ми з товаришом Жучком цього не знаємо. Правда, подвиги єсть, але вони не наші...

— А чиї?

— Ви подумайте!

Так от. Це не роман, це тільки маленька пісня, і я її скоро скінчу.



Кіт у чоботях № 1.

ДРУГИЙ РОЗДІЛ.

В цім розділі я оповідаю про невеличкий подвиг...

— А чий?—Ви подумайте!..

... Зіма, фуга, буруни, іще буруни... Потяг, залізниця і рейки, рейки в степ.

На Кубань! На Кубань! На Кубань!— Довго паровик борсається в депо: і тут—в депо, і там—в депо...

І тихо в мовчанці стоять снігові станції: може знову ми будемо бігти сюди розгублені, з запаленими очима, а за холодними станційними будинками завиють вовки на журний холодний семафор.

Але сьогодні ми їдемо на Кубань, бо віримо в свої запалені очі.

— Товаришу Жучок!

Так, і товариш Жучок!

... А чому вона в цім полку, ви, звичайно, не знаєте і ніколи не визнаєте, бо і я не знаю, а брехати не хочу:— це уривок правди, а вся правда—то ціла революція.

... На кожній станції тільки й чути:

— Козаки! Козаки!

Всюди козаки, всюди бандити.

Тягнеться потяг, як ледачі воли в поле, як ледачі воли з поля.

Степ. Раптом:

— Стоп!

— Що таке?

— Нема палива.

— Товаріщі! Всеросійская кочегарка в небезпеці!

... — Д'ех, яблучко, куди котішся, попадьош до Краснова—не воротішся.

І раптом:

„Ой на горі та жінці жнуть“.

... — Ей ви хохли! Чого завили. Буде панихидити і так сумно.

... Степ. Фуга. Буруни і ще буруни.

... — Ефто пятой вагон—антірнаціональной. І скажу я тобе братяц про народи. Латіш—ефто тіш, смірної народ, мудрай; оврей тож нічяво. Ходя—катаяц аль тугарін—суворай і вернай народ. А вот ефто хохол—паняхіда: как завоя про поля, аль про девчину—тякай!

... Степ. Фуга. І рейки—рейки.

— Козаки! Козаки!

— Де? Що? Як?

— Хто паніку робить? Сволочі.

Вискакують сотні «наганів», «бравнінгів», винтовок.

Дехто дивиться з тугою, дехто готує набої, дехто сів на тендер і полетів: паровик одчепився і летить по паливо.

— Товаришу Жучок, вам не боязко? Козаки!

Усміхається: в їхнім селі були козаки. О, вона добре знає, що то—козаки. І чогось засмутніла, замислилась.

... Довго білі і широкі поля. Довго паровик не приходить. Нарешті приходить. Тоді знову відходить в дикий і німий степ.

... Од станції до станції, від холодної ночі до холодної ночі.

Палива нема. Коли ніч, тоді тріщать станційні паркани і тріщать і дивляться з тугою обідрані діряві вагони:

... «Поїздъ генерала (імя рек)».

... Від дикої станції до холодної ночі, від дикої ночі до холодної станції.

... Товариш Жучок дістала палива. А дістає так:

— Тьотю, дайте оцю паличку.

— Що?

— Дайте оцю паличку.

— Бери.

Взяла.

— А може ще дасте?

Подивиться «тьотя»:

... жучок: «кіт у чоботях».

Іще дає.

... Товариш Жучок заливається.

— Ха! Ха! Обдурила тьотю!

А вона зовсім не обдурила, вона просто — жучок!

Ах, ці жучки в чоботях, вони конче не дають мені покою! Коли я буду відомим письменником, тоді я напишу велику драматичну поему «кіт у чоботях».

... Тріщить чавунна пічка, — паливо. За вагоном летить, вие дика фуга.

Ідемо на Кубань.

... — Отак... не так. (Це товариш Жучок). Отак... не так...

Біля пічки одиниця вагону, — може я, може хто инший, може всі ми.

Вона вчить, як залатати пропалену шинель.

Але вона каже:

— Дурня нічого валяти. Думаєш, як приїдеш додому, то я з тобою буду і тепер панькатись? Дзуськи! Як-би не так!.. На, ший!

Вона нам обід варить, вона наша куховарка — і тільки. Вона безпартійна, але вже має в торбинці товстеньку книжку:

— «Что такое коммунизм (без автора)»... Издание N-го боевого участка рабоче-крестьянской Красной Армии.

...Иноді ми їй кажемо:

— Слухай, товаришу Жучок! Чи не можна з тобою пожирувати?

Тоді ми чуємо:

— Дзуськи!

Ми регочемось, бо знаємо, що не всім «дзуськи!» — у нас єсть молодий «пареньок» — так зветься, так зверо: «пареньок». Він теж кирпатенький і ми вже бачили, як він обіймав її, і вона мовчала.

... Ну, то їхнє діло.

... Але вона нас конче дивувала, вона иноді вживала таких слів, вела такі промови, що ми лишень роти роззявляли.

Безумовно, коли ми думали тільки про ворога, вона ще про щось думала.

— Чи не скінчила ти була гімназію? — сміявся дехто. Вона комічно сплескувала руками:

— Гімназію? Гімназія для панів. А для нас — дзуськи! Тоді один незграбний хохол авторитетно заявив:

— Це паходной Ленін...

— Да, руки порепані.

... А за вікном стояла туга і звисала туга з дроту, що йшов, відходив за стовпами невідомо куди.

... Хуртовина, морози, станції з заметеними дзвонами, зрідка туга на дріт, а завсіди:

— Д'ех! революція — так революція!

А потім знову холодні вагони, довгі потяги, як воли, і раптом:

— Стоп!

— Що таке?

— Нема палива.

Паровик одчеплюють, паровик летить в темну дику фугу, в дикий німий степ.

Тільки забув я ще сказати:

Частенько, коли потяг зупинявся на станції «на неопредельное время», товариш Жучок, упоравшись біля походної кухні, виходила з вагона невідомо куди, і довго її не було. А відтіля вона приходила завжди в зажурі.

Чого в зажурі?

Це буде видно далі.

Плакати! Плакати! Плакати!

Гу-у! Гу-у!

Бах! Бах!

Плакати! Плакати! Плакати!

Схід. Захід. Північ. Південь.

Росія. Україна. Сибір. Польща.

Туркестан. Грузія. Білорусія.

Азейбейджан. Крим. Хива. Бухара.

Плакати! Плакати! Плакати!

Німці, поляки, петлюрівці — ще, ще, ще...

Колчак. Юденіч. Денікін — ще, ще, ще...

Плакати! Плакати! Плакати!

Місяць, два, три, шість, двадцять... ще, ще, ще...

Гу-у! Гу-у!

Бах! Бах!

Мчались місяці...

Минуло... я не знаю скільки минуло: може це було вчора, може позавчора, а може промайнуло — двісті літ?

Коли це було?.. А може це васильковий сон?

— Не знаю!



Частенько товариш Жучок виходила з вагона, і довго її не було. А відтіля вона приходила завжди в зажурі.

І от — літо, степове літо. Це степи біля Дніпра, — недалеко Дніпро.

... Тепер ночі в літніх степах.

Це так чудово, так каламутно!

Знаєте? Сидиш в степу і думаєш про тирсу. Це так чудово: думати про тирсу, коли вона таємно шелестить, коли шелест зайчиком: плиг! плиг!

Це так чудово!

Ах, який мене жаль бере, що мої попередники змалювали вже степ вночі. А то-б я його так змалював — їй право!

... Я приїхав.

На третій день одержую записку:

«Товарищ, ви кажетеся приїхали ещо в пятніцу. Предлагаю немедленно зареєстріроваться в ячейке».

Кажу:

— Секретар мабуть жоха, із старих партійців.

Товариш усміхнувся:

— Тебе дивує записка?.. «Это чепуха». От ти ще поноухаеш дискусію. В печінках мені сидить оця дискусія.

Я зацікавився?

— Що за дискусія?

— Почекай, сам узнаєш.

І не сказав.

... Я пішов.

— Де кімната ком'ячейки?

— Он!

Вхожу. Дивлюсь — щось знайоме. Думаю, пригадую і раптом згадав — та це-ж «кіт у чоботях».

Ото штука!

-- Ви секретар ком'ячейки?

— Я...

— Вас, здається, товариш Жучок?

— Так.

— Ну так ми з вами знайомі. Пам'ятаєте?..

Вона, звичайно, все пам'ятає, але вперше зареєструвала мій партквиток, а потім вже говорила.

... Ясно: минуло стільки то часу. Товариш Жучок дочитала — прочитала:

— Что такое коммунизм (без автора)», ізданіє N-го боевого участка рабоче-крестьянской Красной Армії.

І тільки.

А инше так просто: ходить «кіт у чоботях» по бур'янах революції і може й сам не знає, що він секретар ком'ячейки, а потім узнає і пише:

— «Предлагаю немедленно зареєстріроваться»...

Одно слово, я мабуть і не здивувався, тим паче що минуло так багато часу, а «кіт у чоботях» і тоді уже був —

— «паходной Ленін»...

І, треба щиро сказати, друге видання Леніна: «паходной Ленін» — таке-ж иноді було суворе і жакне.

От малюнок:

Я завинив.

Товариш Жучок очі драконом:

— Товаришу! І вам не соромно?

— Дозвольте... я-ж... їй право... я-ж...

Товариш Жучок очі драконом:

— Ваш партквиток!.. Давайте!

Віддаю. Пише:

— «Товарищ такой-то в таком-то месяце пропустил столько-то собраний. Получил выговор от секретаря ком'ячейки с предупреждением вынести его недисциплинированность на обсуждение общественного мнения партии посредством пар-

тійного суда на предмет перевода в кандидати ілі окончательного ісключенія із наших комуністическіх рядов. Підпись».

Точка. Коротко. Ясно. І—трішки того... ніяково.

... Звичайно, як і тоді, (тоді—в дикім степу),—на ній колір «хакі», бо революція знає одну гармонію фарб: червільковий з коліром «хакі». Як і тоді величезні чоботи не на ногу. Як і тоді:

— Дзуськи!

Як і тоді, бузиновий погляд, бузиновий сміх і носик—голівка од цвяшка: кирпатенький.

... Як і тоді були ночі, але вже не холодні, а теплі, замріяні,—літні степові ночі.

Тільки тепер трівожили нас не козаки, а бандити-лісовики трівожили наш тил. А з півдня насідав розлютований, поранений (добивали) ведмідь з білого кубла великої російської імперії.

А от дискусія (в печінках сидить!). Єсть ходяча фраза: треба бути на чеку і не забувати про чеку.

Зробили перефразовку.

— Дискусія—це бути на чеку, щоб не попасти в секретарську чеку.

Товариш Жучок каже:

— Сьогодні вечір дискусії!

Ми:

— О-ох! У печінках вона сидить! (це, звичайно, не в голос).

— Товаришу! Дайте мені на хвилину «Азбуку комунізма».

— Ах, не мішайте, товарищ. От я й забил: как ето? Фу, чорт. Значить капіталізм імеет трі признака: найомний труд... найомний труд... найомний труд...

Хтось підказує:

— Монополізація средств производства. І...

— І ідіте ви к чорту, сам прекрасно знаю.

... А от на другім краю:

— Камедія! Как все заволновались. Товаріщ Ларіков, невжелі ви не волнуетесь?.. Не верю. Не поверю, щоб ви все знали.

Це до одного із тих, що все знають:

— Ну, от, еслі ви все знаете, скажіте: когда Тьер разбил великую французскую комуну—в 71 ілі в 48 году. А? От скажіте.

— А ви, товарищ Молодчіков, не хітріте, не випитивайте, скажіте просто, что ви не знаете. І тогда я вам скажу.

Молодчіков червоніє, і я червонію, і багато з нас червоніє, бо більшість з нас це ті, що нічого не знають, але цього ні в яким разі не скажуть.

— Це-ж дурниці—ці дискусії, наче ми шкільники.

— І правда. На чорта це? Це-ж буржуазний метод освіти. Не достає ще екзамена з інспектором.

Іще чути:

— Да, наконец, дайте мне на минуту «Азбуку комунізма».

— Фу, чорт, снова забил. Капіталізм імеет трі признака: монополізація производства... монополізація производства...

— От бачите, все-ж одно не знаете.

— Ах, оставьте меня, товарищ...

Нарешті вечір.

Так: за вікном, як і в інших моїх оповіданнях (не всіх)—громи гармат, а десь в травах, а потім на дорозі кавалерія. Наша? Кажуть не наша. А чия? Не знаю. Може ворожа кавалерія, може рейд.

І хтось тихесенько, за травами—«може завтра тут, де ми сидимо, будуть папірці, ганчірки і дух порожнечи, дух побігу, дух крови».

Але те забувається.

... Доповідач скінчив.

Товариш Жучок:

— Ну, товаришу Бойко, все-таки я нічого не зрозуміла. При чому тут діалектика, коли сказано історичний матеріалізм? Ви як думаете?

— Дозвольте, товаришу голова, я собственно слова не прохав.

Товариш Жучок очі драконом:

— Як голова, нічого не дозволяю, а як товариш, прошу вас сказати.

Ми говорили, ми плутались (з нами іноді було навіть дурно).

А все це називалось—дискусія.

Товариш Жучок казала:

— Дзуськи! Не так. А ну ви, товаришу Молодчиков? Вона рішуче входила в ролю педагога.

А ми бісились, бо в нас було самолюбство. Ми обурювались на—нашу бувшу куховарку, на—сьогоднішнього секретаря ком'ячейки, на—«кота в чоботях».

... Потім вона бігала, метушилась, збирала жінок, улаштовувала жіночі зібрання, де говорили—про аборт, про кохання, про право куховарки (Ленін сказав).

Кричали:

— Геть сім'ю! Хай живе холоста жінчина.

А для плодючої жінчини казали:—

— Хай буде інтернат, хай будуть спільні прачешні і т. д., і т. д.

... — Товаришу Жучок, можна двох любити?

— Це залежить від того, як ви знаєте історичний матеріалізм. Я його погано знаю, а тому й «воздержуюсь».



Товариш Жучок очі драконом:

— Товаришу, і вам не соромно.

Так от — багато я написав-би ще про товариша Жучка і це зайняття вельми цікаве. Та бачите зараз пів на 5-ту і мені треба вже спішити на партзібрання, бо там —

товариш Жучок № 2, а це значить... проте, коли ви партійний, то ви самі знаєте, що це значить.

Вона написала так:

— «Товаришу Миколо (це до мене, Микола Хвильовий). Ви, здається, після завтра будете вже в Таращанським полку, а я зараз буду в резервній кінноті: там щось махновщина, треба поагітувати. Може ніколи не побачимось, так я вас хочу попрохати: не гнівайтесь на мене за дискусію. Я знаю у вас самолюбство, але у нас — темнота. А поскільки диктатура наша... Словом, ви мене розумієте: нам треба за рік-два, три вирости не на вершок, а на весь сажень. З комуністичним привітом Жучок».

Але вона сьогодні не поїхала, і ми ще побачились. Побачились от де.

Уявіть порожня школа, політвідділ. По кутках, на столах сплять. Це муралі революції. Частина з них поїде в полки, подиви, частина ще буде тут, а потім теж поїде — в полки, в подиви.

Це бурса революції.

... Було зоряно, а потім стало темно — пройшли хмари.

... Побігла мжичка.

— Мжичило, мжичило і чогось було сумно тоді. Хотів скоріш заснути. Але в кутку часто підшморгували носом і не давали спати.

— Товаришу, не мішайте спати!

... Мовчанка.

Мжичка тихо, одноманітно біла у вікно. Хотілось, щоб не було мжички і не торохкотіли підводи: нагаду-



...Потім улаштовувала жіночі зібрання, де говорили — про аборт, про кохання, про право куховарки (Ленін сказав).

вали важку дорогу на Москву — уходити на Москву, на північ од ворожих рейдів.

— Товаришу, не мішайте спати.

Мовчанка.

... Ви мабуть уже знаєте, що то товариш Жучок — підшморгувала.

Вона підійшла до мене.

— Ходімте!

Я здивовано подивився на неї.

... Вийшли на ганок.

Була одна сіра дорога в нічний степ і була мжичка.

— Ви плакали?

— Так!..

І засміялась:

— Мені трішки соромно... знаєте... буває.

І розказала.

Тоді я взяв, що товариш Жучок хоч і жучок і «кіт у чоботях», але і їй буває сумно і буває не буває:

— Дзуськи!

Тоді мені кирпатенький носик розказав, що їй не 19, як ми думали, а цілих 25 літ, що у неї вже було байстра і це невеличке байстра —

— *повісив на лихтарі козак.*

Це було на далекому сході, але це і тепер тяжко.

Це було на далекому сході, коли вона пішла по дорозі за отрядом. А то була козача помста.

... Я згадав сніговий степ. —

... Йшла мжичка.

... Була одна сіра дорога і темні сілуєти будівель.

А в тім це недиво, що дитину на лихтарі повісили: було ще й не таке. Я не збираюсь у вас викликати



— Товаришу! не мішайте спати!

... Мовчанка.

сльозу. А от маленький подвиг це без сумліву. А чий?—
Ви подумайте.

... Товариш Жучок № 2, № 3, № 4 (і не знаю ще
скільки) есть.

Товариш Жучок № 1 нема.

Зник «кіт у чоботях» в глухих нетрах республіки.
Зник товариш Жучок.

...Ходить «кіт у чоботях» по бур'янах революції, носить
сонячну вагу, щоб висушити болото, а яке — ви знаєте.

Так:

— під охрестив Гапка (глухе слово, а гаптувати—ви-
шивати золотом або сріблом—це яскраво).

Ми назвали —
товариш Жучок.

А історія назве —

— «кіт у чоботях».

«Кіт у чоботях» — тип.

Точка. Коротко. Ясно.

Все.



873

